

Riktlinje och rutin sammanbrott inom familjehemsvården Dalsland

Antagen 2025-06-04 KS § 152

Att förebygga, upptäcka och åtgärda sammanbrott och missförhållanden inom familjehemsvården Dalsland

Bakgrund

Följande paragraf finns i Socialtjänstlagen

”Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet som rör barn och ungdom.” (Sol 3:3a§)

Övergrepp och vanvård

En orsak till ovanstående lagtext var två statliga utredningar:

Vanvård i social barnavård (SOU 2011:61), vilken redovisar resultatet av fem års intervjuer med personer (knappt 1000 personer) som upplevt sig ha varit utsatta för missförhållanden inom samhällsvården.

Upprättelseutredningen (SoU 2011:9), som främst syftade till att utreda vilken upprättelse som skulle ges till dem som drabbats av vanvård i samhällsvården. Upprättelseutredningen gjorde också en kartläggning av förekomst av övergrepp och annan vanvård i dagens samhällsvård. Genom enkäter till och intervjuer med landets kommuner identifierades att det under 2008-2009 fanns 243 utsatta barn, 119 fall av misstänkt vanvård och 144 fall av misstänkta övergrepp. 243 fall motsvarar ca en procent av de barn som någon gång under dessa år varit placerade i aktuella kommuner. Utredningen konstaterade att vanvård och övergrepp inom samhällsvården tyvärr inte bara är ett historiskt problem utan även finns idag.

Forskning kring sammanbrott

Med sammanbrott menas att placeringen har avslutats oplanerat, på ett sätt eller vid en tidpunkt som socialtjänsten inte hade planerat. Det har gjorts ett antal studier av sammanbrott, både i Sverige och i utlandet. De flesta av dessa studier har tittat på sammanbrott vid tonårsplaceringar.

Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle-Westermarck (2001) har studerat förekomsten av sammanbrott bland ungdomar i åldern 13-16 år. Det framkom att 30-37 procent av placeringarna i någon form

av familjehem och jourhem slutade i sammanbrott. Leosons (2007) studie om sammanbrott vid placeringar gjorda av Linköpings kommun kom fram till att 58 procent av placeringarna av ungdomar i åldern 13-21 år i familjehem eller jourhem avslutades på grund av sammanbrott. Åkerlund (2009) gjorde några år senare en replikation av Leosons studie vilken visade att motsvarande siffra för placeringar gjorda av Jönköpings kommun hamnade på 45 procent.

Under 2012 genomförde Socialstyrelsen en sammanbrottsstudie (Socialstyrelsen, 2012) på uppdrag av regeringen. Studien bestod av två delstudier, den ena studerade barn som placerats innan 10 års ålder och där placeringen pågått i minst tre månader (delstudie 1), och den andra studerade långvarigt placerade barn, som vid sin 12-årsdag varit placerade i samma familjehem i minst fyra år (delstudie 2). I båda delstudierna följdes sedan placeringen i fem år. Dessa delstudier, och framförallt delstudie 2, är ovanliga både i ett svenskt och i ett internationellt sammanhang. Resultaten från studien visar att 13-22 procent av placeringarna i delstudie 1 avslutades i ett sammanbrott och 24-26 procent av placeringarna i delstudie 2 avslutades med sammanbrott.

I delstudie 1 var det familjehemmet som tog initiativ till sammanbrottet i 45 procent av fallen, de biologiska föräldrarna i 38 procent, socialtjänsten i 10 procent och barnet i 2 procent av fallen.

I delstudie 2 var förhållandena något annorlunda. Där var det familjehemsföräldrarna som tog initiativet i 44 procent av fallen, barnet i 28 procent, socialtjänsten i 14 procent och biologiska föräldrar i 2 procent av fallen.

I studien framkommer även ett antal faktorer som tenderar att öka risken för sammanbrott. Båda delstudierna visar på en minskad risk för sammanbrott om barnet placerats innan två års ålder eller om de har liten eller ingen kontakt med sin biologiska mamma. Ökad risk för sammanbrott föreligger om barnet har varit med om sammanbrott tidigare, enligt båda delstudierna. Delstudie 1 visar också på en ökad risk bl.a. om familjehemmet har biologiska barn i samma ålder som det placerade. I delstudie 2 framkom bl.a. att ifall barnet uttrycker att det inte trivs i familjehemmet eller om familjehemmet beskriver barnet negativt finns det en ökad risk för sammanbrott.

En engelsk forskargrupp (Rock, Michelson, Thomson & Day, 2015) har jämfört resultat från olika studier om sammanbrott, både kvalitativa och kvantitativa. De har hittat några faktorer som verkar påverka förekomsten av sammanbrott. I stort stämmer de överens med tidigare studier.

Faktorer som ökar risken för sammanbrott

- Tidigare instabila placeringar.
- Barn som placeras när de är tonåringar.
- Barns beteendeproblem och psykisk ohälsa.
- Biologiska barn i familjehemmet.
- Familjehemsföräldrar som förväntar sig tacksamhet från det placerade barnet.
- Familjehemsföräldrars okunskap om barnens svårigheter.
- Byte av socialsekreterare och bristande stöd från socialtjänsten

Faktorer som minskar risken för sammanbrott

- Placering hos anhöriga/släktingar.
- Andra placerade barn.
- Familjehemsföräldrar som är toleranta, känslomässigt involverade, barncentrerade, tillgivna, vänliga och bra på att sätta gränser.
- Familjehemsföräldrar som stödjer barnens utbildning och lärande.
- Familjehemsföräldrars kunskap om och förståelse för barnens svårigheter och instabilitet i placeringar.
- Engagerade och stabila socialsekreterare.
- Barns deltagande i beslut om sin placering.

Riktlinjer och rutiner

Dessa riktlinjer och rutiner är uppdelade i momenten förebygga, upptäcka och åtgärda. Rutiner kring dokumentation finns inte nämnt. Det är ändå av stor vikt att dokumentera både i barnets och i familjehemmets akt enligt rådande dokumentationsregler.

FÖREBYGGA

Riktlinjer

Dalslandskommunerna ska:

- genomföra familjehemsutredningar och utredningar av barnen som är av god kvalitet för att ge placeringen bästa möjliga förutsättningar.
- vara aktiva i placeringen och ge placerade barn, familjehem och biologiska föräldrar den hjälp de behöver.

Rutiner

Gällande familjehemsutredning:

- ska genomföras enligt SOSFS 2012:11.
- sträva efter att familjehemmet ska vara färdigutrett innan familjehemsplacering.
- ska göras av två utredare.
- registerutdrag och referenser tas alltid enligt föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11).
- samråd görs alltid med den kommun där familjehemmet bor samt med andra kommuner som har barn placerade i samma familjehem (6 kap 6a § SoL).
- referenser på de tilltänkta familjehemsföräldrarna ska, efter samtycke, inhämtas från kommuner som har haft barn placerade i hemmet de senaste fem åren (SOSFS 2012:11).
- enskilda intervjuer med de presumtiva familjehemsföräldrarna genomförs (SOSFS 2012:11).
- enskilda samtal hålls med biologiska barn för att utreda deras inställning till ny placering. Redan vid intresseanmälan ska det efterfrågas ifall de blivande familjehemsföräldrarna pratat med sina barn.
- en del av utredningen fokuseras på eventuell förekomst och erfarenhet av missförhållanden (SOSFS 2012:11).
- en del av utredningen fokuseras på familjehemmets omsorgsförmåga (SOSFS 2012:11).
- en del av utredningen fokuseras på familjehemmets skolerfarenheter (SOSFS 2012:11).
- information om konsekvenserna av sammanbrott ges under utredningsperioden till det blivande familjehemmet och de biologiska föräldrarna.
- Arbetsledare ska ta del av utredningen och med stöd av särskild checklista intyga att alla moment finns med.

En noggrann matchning av barn och familjehem ska göras utifrån barnets behov, t.ex. antal barn som finns i familjehemmet, svårighetsgrad på placerade och biologiska barn m.m. (SOSFS 2012:11).

Utbildning, stöd och handledning ska ges familjehemmen utifrån de specifika behov som finns (6 kap 6c § & 6 kap 7a § SoL).

Erbjuda biologiska föräldrar stöd när barnet placeras (6 kap 7§ p.4 SoL), utifrån de stödinsatser som kan erbjudas i respektive kommun.

Uppmärksamma de biologiska barnens mående kontinuerligt genom samtal med dem.

Skapa tät och god relation med barn, familjehem och biologiska föräldrar genom att träffa parterna minst fyra gånger per år. Möten kan ske via Teams men minst en gång per år via fysiskt besök.

Sträva efter att undvika handläggabyte.

UPPTÄCKA

Riktlinjer

Dalslandskommunerna ska

- vara aktiva i placeringen, upprätthålla en tät och god relation med placerade barn, familjehem och biologiska föräldrar.
- ta signaler om att det förekommer risker för missförhållanden och sammanbrott på allvar och vara särskilt lyhörda för barnens åsikter och önskemål.

Rutiner

Socialekreterare bör träffa barnet, familjehemmet och vårdnadshavare minst fyra gånger per år (varav minst ett fysiskt besök) samt på annat sätt hålla kontakten däremellan. I början behövs en ännu tätare kontakt och regelbundna tider ska vara inbokade, se flödesschema.

Strävan ska vara att barnets socialekreterare vid något tillfälle per år ska göra någon form av aktivitet med barnet utanför familjehemmets bostad, anpassat till det enskilda barnet (Denna rutin finns med då erfarenheter visat att barnet berättat om missförhållanden då aktiviteter utanför hemmet genomförts av barn och socialekreterare).

Om det hos socialekreteraren uppstår en känsla av att något inte är riktigt bra i familjehemmet så ska det tas upp för reflektion i arbetsgruppen och en plan ska läggas upp för att konkretisera och få förståelse för oron.

Vara observant på signaler från familjehemmet t.ex.:

- undviker kontakt
- pratar mycket ekonomi eller avlastningsbehov
- pratar negativt om barnet

Om detta inträffar ska:

- kontakten med familjehemmet intensifieras och insatser (t ex handledning) ska erbjudas skyndsamt.
- kontakten med det placerade barnet intensifieras och behandlings- eller stödinsatser övervägas.
- enskilda samtal med familjehemmets biologiska barn genomförs.

Vara observant på kriser i familjehemmet och dess nätverk t.ex.

- stora förändringar i familjehemmets liv, såsom byte av jobb, husbygge o.dyl
- svår sjukdom
- dödsfall

- skilsmässa

Om detta inträffar ska:

- utredning inledas på barnet (ej självklart vid svår sjukdom).
- kontakten med familjehemmet intensifieras och stöd/insatser (t.ex. handledning) ska erbjudas.
- kontakten med det placerade barnet intensifieras och behandlings- eller stödinsatser övervägs.
- enskilda samtal hålls med familjehemmets biologiska barn
- se till att skolan har den information som de behöver utifrån barnets behov av stöd och hjälp.

Vara observant på signaler från barnet t ex:

- när barnet uttrycker att det inte trivs
- rymningar
- utagerande beteende och självskadebeteende

Om detta inträffar ska:

- kontakten med familjehemmet intensifieras och insatser (t.ex. handledning) ska erbjudas.
- kontakten med det placerade barnet intensifieras och behandlings- eller stödinsatser övervägs.
- enskilda samtal med familjehemmets biologiska
- följa upp utfallet av insatser.

ÅTGÄRDA

Riktlinjer

Dalslandskommunerna ska

- hjälpa placerade barn att upprätthålla och hålla kvar relationer som är bra för dem, det kan förutom relationer till familjehemmet handla om andra personer kring barnet såsom lärare, fritidsledare, kompisar.
- handlägga situationen kring sammanbrott på ett rättssäkert och korrekt sätt.

Rutiner när sammanbrott är ett faktum

- inleda utredning på barnet.
- omplacera barnet, helst i ett jourhem eller ev. i nätverket.
- informera det placerade barnet noggrant.
- informera vårdnadshavare.
- informera de biologiska barnen i familjehemmet.
- informera andra kommuner som har placerat barn i samma familjehem.
- informera skolan.
- hjälpa till att avsluta genom att ha samtal med familjehemmet och uppföljning efteråt med samtliga parter.
- överväga om fortsatt kontakt mellan familjehem och barn behövs och kan upprätthållas.

MISSFÖRHÅLLANDEN

Riktlinjer

Dalslandskommunerna ska

- lyssna särskilt på de placerade barn som upplever sig ha blivit utsatta för övergrepp och vanvård samt ta ansvar för situationen och tillgodose deras behov av framtida stöd och/eller behandling.
- förhindra fortsatta missförhållanden för aktuellt barn samt att ytterligare barn blir utsatta.
- handlägga situationen kring övergrepp och vanvård på ett rättssäkert och korrekt sätt.

Rutiner när det finns misstankar om missförhållanden

- informera arbetsledare och gärna också nämnden.
- vid behov göra förhandsbedömning.
- göra en riskbedömning.
- inleda utredning på barnet om förhandsbedömningen inte visar att det är uppenbart obehövligt (sällsynt).
- överväga polisanmälan, och eventuellt ta kontakt med barnahus för rådgivning och samråd.
- ta ställning till om barnet behöver omplaceras, och då i så fall helst i jourhem.
- informera det placerade barnet noggrant om vad som händer.
- informera vårdnadshavare.
- överväga att inleda utredning på familjens biologiska barn, eller anmäla till den kommun där familjehemmet ligger.
- informera andra kommuner som har placerat barn i samma familjehem med stöd av anmälningsskyldigheten (14 kap 1§ SoL).
- överväga Lex Sarah-anmälan.
- om hemmet är beläget i den egna kommunen - överväga att förbjuda familjen att ta emot barn i sitt hem (5 kap 2 § SoL).

Referenser

Leoson, T. (2007). *Avslutade institutions- och familjehemsplaceringar av ungdomar 2004-2005*. FoU-rapport 39:2007. FoU Centrum för vård, omsorg och socialt arbete, Linköpings kommun: Unitryck.

Rock, S., Michelson, D., Thomson, S. & Day, C. (2015) Understanding Foster Placement Instability for Looked After Children: A Systematic Review and Narrative Synthesis of Quantitative and Qualitative Evidence, *The British Journal of Social Work*, Volume 45, Issue 1, January 2015, Pages 177–203, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bct084>.

Socialstyrelsen (2012). *Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn*. Artikelnr 2012-11-28. Publicerad på www.socialstyrelsen.se, november 2012.

SOSFS 2012:11 *Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*. Artikelnr 2012-6-56. Publicerad på www.socialstyrelsen.se.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)*. Betänkande av Barnskyddsutredningen.

SOU 2011:9. *Barnen som samhället svek –åtgärder med anledning av övergrepp och försummelser i samhällsvården*. Betänkande av upprättelseutredningen.

SOU 2011:61. *Vanvård i social barnavård*. Slutbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården.

Vinnerljung, B. Sallnäs, M. & Kyhle Westermarck, P. (2001). *Sammanbrott vid tonårsplaceringar - om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: CUS/Socialstyrelsen.

Åkerlund, N. (2009). *Avslutade institutions- och familjehemsplaceringar av ungdomar 13-20 år, 2004 – 2006 i Jönköpings kommun*.